

SIYASİ REJİM MESELELERİNE FELSEFE AÇISINDAN BAKIŞ

Prof.Dr. Fahrettin OLGUNER

Kelime olarak siyaset; idare etmek, terbiye etmek, düzene sokmak, başa geçmek... manalarında bir sözdür. Konu olarak çeşitli şeyleri tanzim ve terbiyeyi ifade ederse de terim olarak insan topluluklarının tanzim ve idaresi demektir.

Acaba insanlar nasıl tanzim ve idare edilmelidir? İşte, bu idarenin şekil ve tarzına "rejim" diyoruz.

İnsan birşeye gönül verir. Varını yoğunu onun uğruna harçayabilir. Buna kimsenin diyeceği olmaz. Ama aynı şey başkalarından istenmeye kalkılınca kıyametler kopabilir. Çünkü herkesten istenecek şeyin herkese hitabeder olması, bunun için de "genel-geçer" bulunması zaruridir. Bunu sağlamak,daha doğrusu sunulan şeyin "genel-geçer" olup olmadığını belirlemek ise felsefenin işidir. İşte bu sebeptir ki biz "siyasi rejim meselesi" ne felsefe açısından bakmaya çalışacağız. Dolayısıyla de biz burada övgüye ve yergiye yer vermeyeceğiz.

Önce şunu belirleyelim: Acaba insanların idaresine neden ihtiyaç vardır? Cevap basittir: İdare; insanın yaşama şartıdır. Yani, eğer insanlar birbirleri karşısında aynı eşit güce sahip olsalardı ve eğer insanlar melek ya da daima ahlaklı olup birbirlerine karşı kötülük etmeselerdi ve böylece yaşayabilselerdi idare ve hükümet olmazdı. Demek oluyor ki idare, hayatı engelleyen aczin ve ahlak dışı davranışın tabii sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Binlerce yıldır ortada olduğu da görülmektedir.

Birkaç yüzyıldır hakim rolü ile gündemleri Batı

belirlemektedir. Dolayısıyla onun şahsında meselenin serüveni daha net seyredilecektir. Biz de öyle yapacağız.

İlkçağın bize yakın döneminde ülkemizin de dahil olduğu Akdeniz havzasının idare mekanizması, Romalıların elindeydi. İnsanlara hükmetmenin dışında ciddi endişe ve idealleri olmayan Romalılar, insani değerlere riayet etmedikleri için din ile de fazla ilgilenir değillerdi. Hristiyanlık bu ihtiyacı karşılamak üzere doğdu. Dini, kendi sefahatine ve mutlak hakimiyetine rakib gören Roma, yıllarca Hristiyanlığa rahat nefes aldırmadı.

Hristiyanlık dördüncü yüzyılın sonunda kısmen, altıncı yüzyılın başında tamamen Roma'nın baskısından kurtuldu.

Hristiyanlığın vazifesi, insana kendi iç muhasebesini sağlamak, Allah'ın varlığını kudret ve azametini insanın ruhunun derinlerine yerleştirmektir. Bu sayede kul, her yerde Allah'ı içinde duyacak, her an Ona hesap vereceği için tavır ve davranışlarında ahlaka, sonuç olarak da hak ve hukuka riayetkâr olacaktı. Böylece de devletten zulüm, insanlardan haksızlık, hiç değilse belli ölçüde gelmeyecekti.

Roma'nın baskısından kurtulan Hristiyanlık, adeta ondan intikam alırcasına onun yerine geçti. Kısa sürede bütün Avrupa'yı hakimiyetine aldı. Allah'ın kudret ve azametinin temsilcisi rolüne büründü. Kilise, bütün işlerin altında imza atan tek otorite oldu. O, onaylıyor ve yine O icra ediyordu.

Hentüz millet olma şuuruna ermemiş bulunan Avrupa haklarını hristiyanlık bayrağı altında toplayan Kilise, onları "Haçlı Orduları" halinde müslümanların üstüne sürerek binlerin, yüzbinlerin kanını akıtıyordu. Dünyanın dönüp dönmediğine kendi karar veren Kilise, aksi kanaatte olanı "afaroz" etmekte gecikmiyordu. Binbeşyüz yirmibeşlerde kadavra üzerinde ilmi araştırma yapan doktorun diri diri yakılarak idam edilmesine O, çekinmeden hüküm veriyordu.

Roma, zulüm ve işkenceleri iktidarın keyfi için yapmıştı. Kilise aynı şeyleri Allah adına işliyordu. Feodal idareler de buna yardımcı oluyordu. Ad değişik, ama ezilen halk idi.

Rönesans, bundan kurtulmanın çaresini dine karşı çıkmakta buldu. İnsanın kötülüğünden kurtulmanın imkanını yine insanda aradı. Sözgelimi, N. Machiavel (1469-1527), insanın idaresini devletin eline verdi. Devleti, dini değerlerden soyup milli hüviyete bürüdü. Onu da hükümdar'ın -Le Prince'in- eline teslim etti. Böylece grupların idaresi -oligarşi-, yahut zenginlerin idaresi -plutokrasi- yerine mutlak hükümdarın idaresi -otokrasi- geçecekti. Ferdin bütün hak ve hürriyetleri, bundan önce başka uğurda harcanırken, şimdi de devlet adına feda edilecekti. Bu hal, düşünürlerin itirazını harekete geçirdi.

Fransız filozofu Jean Bodin (1530-1596). Devlet üzerine -De la Republique- adlı eserinde, seçkinlerin idaresi -aristokrasi- ile halkın idaresi -demokrasi-nin iyi yönlerini biraraya getiren mutlak hükümdarlığı -monarşiyi- savunuyordu. Ancak burada o, hükümdarın mutlak gücünü, ahlak ve tabii hukuk kuralları ile sınırlıyordu. Böylece: yaşama hakkı, inanma hakkı... gibi tabii hukuk kavramları belirlemeye başladı. Hollandalı Hugo Grotius (1583-1645), konulmuş -vazedilmiş, pozitif- hukuk ile tabii hukukun sınırlarını gösterdi ve birincilerin ikincilere aykırı olarak konulamayacağını açıkladı. Hatta bunların devletlerin sınırı ile de sınırlandırılmayacağını, bunların her yerde ve her devlette geçerli olduğunu ve olacağını belirtti. Bu düşünceler Avrupa'da "devletler arası hukuk" un temellerini atıyordu. Buna dayanılarak da insanın -ferdi-tabii hak ve hürriyetleri, milletlerarası zeminde teminat arar duruma giriyor, devletin sınırları içinde ise insanlar, "halk hakimiyetine-demokrasiye" hazırlanıyordu. Johannes Althusius (1556-1637) şöyle diyordu: Hakimiyet, halkın elindedir. Çünkü, doğrudan doğruya halktan çıkmıştır. Zira, devlet sözleşmeden

doğmuştur. Dolayısıyla de hakimiyet devleti kuranların yani halkın hakkıdır. Halk kendisini meclis -parlamento- ile temsil ettirir. Meclisin -parlamentonun- yetkileri hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaz. Devlet iktidarını elinde tutup işlerini yürütenler, halka bağılıdır ve bağılı kalmalıdır.

Bu görüş ve düşünceler, büyük kitlelerde demokrasiyi yerleştiriyor, halk hürriyeti benimsiyor, liberalizm yayılıyor, ferdin hak ve hürriyetleri, milletlerarası zemine oturuyordu. Fakat, ferde tanınmak istenen bu aşırı hürriyete karşı çıkan topluluk taraftarları da hareketten geri durmuyordu. Bir İngiliz olan Thomas Morus (1478-1535), yazdığı "Utopie" adlı romanı ile Platon'u (427-347) yeniden canlandırıyor, onu da aşarak topluluk adına ferdi, her türlü mülkiyetten yoksun bırakıyordu. Bir İtalyan olan Tommasa Campanella (1568-*1639) da "Güneş Devleti -La Cite du Soleil" adlı eserinde, aşağı yukarı İngiliz adasının fikirlerini tekrarlıyordu.

Bir yandan teorik, öte yandan pratik olarak çarpışan bu fikirlerle Avrupa, kah sosyalist iktidarlar kurdu, kah meşrutiyet -parlamentoya dayalı krallık- idareleri meydana getirdi. Aynı adamın -Napolyon'un- eliyle (1769-1821) kah cumhuriyet ilan etti, kah imparatorluk.

Benzer hal ve tavırlar yirminci yüzyıla taşındı. Yüzyılın ikinci yarısında demokrasi, Batı tipi demokrasi ve halk demokrasileri olmak üzere iki büyük ve farklı şekilde ortaya çıktı. Son yıllarda halk demokrasileri Batı tipine yaklaşma değişiklikleri içine girdi. Oluşum halen devam etmekte ve neticenin nereye varacağı merakla beklenmektedir.

Amerika başta olmak üzere teknolojik seviyesi üst düzeyde olan Avrupa ülkeleri, halkın çoğunluğuna dayanan ve onun açık oyu ile belirlenen, temel hak ve hürriyetleri kısıtlamayan, beşeri değerlere saygı besleyen yöntemleri tercih eder ve böylelerini destekler görünmektedir.

Bu ülkelerin, bu görüş, tavır ve davranışlarında tam bir samimiyet içinde olduklarını kabul etmek kolay değildir. Sözgelimi eşit durumlarda bulunan herhangi bir Avrupa ülkesi ile Afrika ülkesine, adı geçen süper devletlerin aynı gözle baktığını, aynı destekle yaklaştığını söylemek mümkün değildir. Hatta, demokrasi ve insan hakları açısından kıyas kabul etmez farklar taşıyan Türkiye ile S. Arabistan'a aynı Amerika'nın yaklaşımının eşit olmadığı, aksine onun tavrını daima S. Arabistan'dan yana gösterir olduğunu herkesin gözü önünde cereyan eden hadiselerdendir.

Bütün bunlara rağmen demokrasiyi, veya herhangi bir rejimi şunun ya da bunun rejimi olarak değil, ülkeye ve insanlığa getirip götürdükleri açısından değerlendirmekte zaruret vardır, sanırız.

Batı'da krallık veya imparatorluk, Doğu'da hükümdarlık veya padişahlık olarak bilinen tek kişiye dayalı iktidarın -monarşilerin- uzun süre yaşadığı tarihi vakiydir. Bunlar arasında insanlığa kan kusturanlar çoktur. Fakat, kendi devir ve şartları içinde oldukça başarılı olanları da mevcuttur. Bunlardan birinin bugüne taşınması, günün şartları içinde elbette mümkün değildir. Bununla birlikte dünyanın şurasında burasında bunların örneklerine de rastlanmaktadır. Fakat, ömürleri kısa, bıraktıkları ise sıkıntı ve kandır.

Zenginlerin iktidarı demek olan plutokrasi, seçkinlerin iktidarı demek olan aristokrasi... gibi belli zümrelerin iktidarı olan oligarşiler, görünürde ortadan kalkmışa benzerler. Fakat, bunların kılık değiştirip demokrasiye karıştıklarında ve işlerini bu kanaldan yürüttüklerinde hiç şüphe olmasın.

Demek oluyor ki bugünün iktidarlarını belirleyen hakim renk demokrasi olarak görünmektedir.

Demokrasinin farklı ülkelerde farklı uygulamalara sahne olduğuna, yukarda temas etmiştik. Hala da aynı durumun gündemden düşmediği bilinir.

Ancak, farklı uygulanmaları demokrasinin kendi ayıbı değildir. Demokrasi, beşeri değerlere ve insanın tabii hak ve hürriyetlerine dayalı bir rejimdir. Bu hakikat, insanın dini-manevi değerlerden yoksun kalmasını gerektirmez. Demokrasinin farklı uygulanışı nasıl onun ayıbı değilse, dinin kilise ya da herhangi bir kimsenin elinde farklı yorumlanıp onun beşeri değerlere karşıymış gibi görülüp gösterilmesi de dinin hatası değildir. İlimi ve teknik gelişmelere sosyal değişikliklerin ortaya çıkışı ile birlikte ortaya çıkan ve haddi zatında aralarında kesin bir sebep-netice bağı bulunmayan kötülükler, çirkinlikler ve yalancı değerler dinin ve dindarın ilme, tekniğe ve sosyal değişmeye karşı olmasını gerektirmez. Şayet aradaki bağın arızı olduğu farkedilebilirse, Aynı şekilde dindarın veya din bilgininin dini ve dini hükümleri ters ya da yanlış yorumlayarak ilme, tekniğe veya sosyal farklılıklara karşı çıkması, hatta beşeri hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı tavır takınması da aydının, ilim ve fikir adamının dine ve dini değerlere ters bakması, sırt çevirmesini haklı çıkarmaz. Batı, bir takım beşeri ve dünyevi değerler uğruna dini ve manevi değerleri attı, ya da ikinci dereceye indirdi. En azından onları günlük meşgalelerinin dışına bıraktı. Oysa bu, insan yapısına ve onun bütünlüğüne ters idi. Zira, zor olmakla birlikte insanın hakiki başarısı, her iki değerler dünyasını birarada tutmaktır. Çünkü bunlar bir bütünün iki yarım parçalarıdır. Birlikte bütünü; insanı oluştururlar. Yakından ve derinden kavranırsa dünyevi ve beşeri değerlerle dini ve manevi değerlerin asla zıdlaşmadığı anlaşılır.

Demokrasinin halkın oyu, halkın hükmü ve kararı olduğuna işaret ettik. Bunun Atina'da uygulandığı, şayet doğru ise, söylenir. Şayet diyoruz, çünkü olması mümkündür. Zira, o günkü Atina

nüfusu. bugünkü büyükçe bir kasaba nüfusu demektir. Bütün nüfusun biraraya gelip kanun yapmaları da karar vermeleri de mümkündür. Ancak bunun, zannedildiği gibi, tam ideal bir örnek oluşturmadığı da muhakkaktır. Çünkü, bu oylamaya hürler katılıyor, onlardan daha büyük sayıdaki köleler ise bu işe karıştırılmıyordu. Demokrasinin bayraktarlığını yapan Amerika'nın da memleketin gerçek sahibi kızıl derililere ve zencilere yıllarca nasıl baktığı, herkesin bildiği bir vaktadır. Demek oluyor ki sosyal şartlar ve milli menfaatler, prensiplerin en ateşli savunucularını bile prensip dışı davranışa zorlamaktadır. Buna şaşmamalı, ateşli nutuklara, sitemli sernezişlere "el ne der"lere fazla itibar etmemelidir. Zira, demokrasi gaye değil, bir vasitadır. Evet bugün için vasıtaların en iyisi olarak görünmektedir. Buna rağmen o, insanın başına tokmak, boynuna balta yapılmamalıdır.

Günün imkan ve şartları ile milli sınırları içinde seçim yaparak halkın oyuna başvurmak, demokrasinin en tabii işleyiş tarzıdır. Farklı uygulamalar bugün bile olsa da. Ancak, devirler kendi şartları içinde değerlendirilir. Tabii sınırların ötesine taşmış ülkelerde, özellikle imparatorluklarda ve haberlerin kuşla ya da deve ile ulaştırıldığı devirlerde insanların demokrasi uygulayıp seçim yapmalarını beklemek, böyle davranmadıkları için de onları suçlamak hiçbir aklın açıklayabileceği bir hüküm olmaz. Ancak, insanın tabii hak ve hürriyetlerinin güven altında tutulmasını beklemek de devlet ve iktidardan beklenen ilk görev olarak görülmelidir ve bunu yapmayanlar, her türlü kötülenmeğe müstehak kabul edilmelidirler. Çünkü, yukarda da söylediğimiz gibi, demokrasi başlı başına bir fazilet değildir. Ancak, tabii hak ve hürriyetlere zemin hazırlanması açısından bir "vasita değer" niteliği taşır ve bunu sağladığı ölçüde değerini korur.

Açık demokrasilerde seçimler çoğunluk sistemiyle yapılır. Meclislerin toplanmaları da böyle. Seçime katılmayanları hesaba

katmayalım. Katılanlardan çoğunun oyunu alarak meclise gelmiş bir milletvekili yüz oyun kaçını temsil eder? Dört yüz kişilik bir meclisin ikiyüz biriyle meclis toplanır. Bunun yüzde ellibiri; yani yüzbir kişi ile kanun kabul edilir. Burada iç hesaplamaların, kayırmaların, otoriteye, parti başkasına itaat gösterilerinin... hesabını yapmayalım. Acaba yüzbir kişi; meclisin, kendi seçmeninin ve bütün seçmenin yüzde kaçını temsil etmiş olur?

Bütün yüzde hesaplarını bir kenara koyalım. Halkın çoğunluğu ile bir karar alalım. Acaba bir tercih mutlak iyiyi ve doğruyu gösterir mi? Sözgelimi kısa bir süre önce (Elçibey'e) oy verdi. Kısa bir süre sonra yapılan ikinci bir seçimde aynı halk, tam karşı saftaki birini (Aliyev'i) yüzde doksan küsür oyla seçti.

İmdi, bu durumda halk doğruyu ne derecede bulabiliyor?

Acaba seçimlerde halkın kanaati tamamen kendisinin midir, yoksa onu belirleyen; mevcut iktidarın, menfaat gruplarının, sahib olunan işin, işyerinin... baskısı mıdır?

Açaba kanun teklifleri ilme ve objektif araştırmalara dayalı olarak mı verilir, yoksa sağdan-soldan gelen şikayet ve dilekler üzerine mi? Eğer ikinci ise; kanun ve yönetmeliklerle uğraşanlar normalde işlerini yürütemiyenler değil midir? Bir okulda çalışan ve bilen öğrencilerin yönetmeliklerle ne işi olur? Buna rağmen değişen yönetmelik tembele ya da en azından normal olmayana verilen taviz değil midir?

Buna benzer pek çok zarar ve kusur demokrasiye yöneltilebilir. Bu da onun yalnız başına ve mutlak olarak "iyilik" ve "fazilet" olmadığını gösterir. Zira, ortaya konan zulüm; ferden de gelse, gruptan da çıksa, çoğunluğun oyuna da sahibolsa onun "zulüm olma" vasfını değiştirmez. Buna karşılık adalet de geldiği yerden dolayı değerini yitirmez.

Teokrasiden demokrasiye bütün idare şekillerinin kendilerine göre eksik ya da fazla yanları vardır ve hepsinin

merkezinde insan oturur. Hiçbir insan mutlak olarak kötü, hiçbir insan da mutlak manada hata yapmaz ve kötülük işlemez değildir. Tarihi devirlerde bunların örneklerine bolca rastlanır.

Dün olduğu gibi bugün de her iktidara gelenden, geliş tarzı ne olursa olsun, herkesin birşeyler ve hatta çok şeyler beklediği muhakkaktır. Yine sebep ne olursa olsun her iktidarın başarısızlıklarının olduğu ve hatalarının bulunduğu bir vakıdır. İdarede uygulanan kanunun niteliği, sözgelimi onun ilahi kaynağa dayalı bulunması, onu icra edenin hata etmeyeceğinin teminatı olamaz. Buna karşılık hiçbir iktidar, isteyerek koltuğunu bırakıp gitmez. Bu insan tabına aykırıdır. Seçimlerde büyük çoğunlukla iktidara gelenlerin, tekrar seçimi kazanmak için aynı seçim kanunlarında bir takım değişiklikler yaptığı her demokratik ülkede bolca görülen hadiselerdendir.

Demek oluyor ki herşeye rağmen insanlar hata yapıp başarısız olmakta ve yine demek oluyor ki hatalarına ya da beğenilmemelerine rağmen insanlar, elde ettikleri iktidarı elde tutmak istemektedirler. İşte, iktidar değişiklikleri tarihi devirlerde çoğu kere kanlı olaylara sebep olmuştur. Hadiselerin başka türlü olmasında öteki güçler gibi dini gücün; İslam'ın ya da Hristiyanlık'ın da fazla tesiri olmamış, olamamıştır. Sadece çalışan guruplar farklı görünmüştür.

Yirminci yüzyılda insanlık tarihi hadiselerden az-çok tecrübe kazanmışa benziyor. Ancak insanın kötülük damarlarının ameliyatla alındığı söylenemez. Yarının neler getireceğini kestirmek, kehanet işidir. Fakat bugün olanı, iyi değerlendirmeye engel birşey de görünmemektedir.

İktidarı kendi katkılarıyla; oylarıyla belirleyip yine kendi katkılarıyla değiştirebilme imkanı, bugün insanın elde edebildiği en iyi imkan olarak görünmektedir. Bu, insana, olayları karşıdan

seyretmekten daha fazla bir tatmin sağlar olmalıdır. İnsanın her zaman iyiyi seçemediği, ya da seçilen iyinin başarı gösteremediği bir vakiadır. Burada da insan kendi sorumluluğunu taşımaktan ve kendi hatasını görmekten büyük zevk duymalıdır. İnsanın ve insanlığın kaderi budur. Ve bizce demokrasinin varsa en büyük fazileti bu olmalıdır. İnsan bunu, gücü yettiğince kullanmalıdır.